

УДК 796:001.891

У.П. Люкевіч*канд. філас. навук, дац., дац. каф. спартыўных дысцыплін
Брэсцкага дзяржаўнага ўніверсітэта імя А.С. Пушкіна***АКТУАЛІЗАЦЫЯ САЦЫЯЛЬНА-ФІЛАСОФСКІХ ДАСЛЕДАВАННЯЎ
У НАВУЦЫ ПРА СПОРТ У ХХ СТАГОДДЗІ**

Узнікненне, станаўленне, развіццё, функцыянаванне і распаўсюджванне мадэлі сучаснага спорту непарыўна звязана з тымі працэсамі, якія адбываліся на працягу ХХ ст. Менавіта ў гэты час прайшлі кардынальныя якасныя змяненні, што паўплывалі на лёс дадзенага грамадскага феномену. Спорт пераадолеў імклівы шлях ад сціплага баўлення вольнага часу, успрымання яго шырокімі сацыяльнымі коламі як марнай траты чалавечай жыццёвай энэргіі да вышынёў прафесійнай дзейнасці. Аўтар артыкулу канцэнтруе ўвагу на шэрагу сацыяльна-філасофскіх аспектаў фармавання падставовых палёў даследавання спорту ў сістэме навуковых ведаў, якія паўсталі ў мінулым стагоддзі. Такое становішча можна ахарактарызаваць наступным чынам: калі ў грамадстве ўзнікае нейкая новая якасць, што выклікае ўсеагульную зацікаўленасць, то яна павінна быць навукова асэнсавана. Такі падыход дазваляе правесці аналіз спорту як сацыякультурнага феномену з пункту гледжання некласічнай філасофіі.

Уводзіны

Даследаванні метадалагічнага базісу навукі пра спорт звязваюцца з шэрагам прадметных палёў, якія ўскосна адносяцца да руху, гульні і спорту і прэзентуюць падставы сістэмы навуковых ведаў аб самім спорце. Гэтыя прадметныя палі прадстаўляюць сутнасць спартыўнай навукі і ў той жа час выконваюць важную ролю адносна іншых феноменаў, такіх як мастацтва, музыка, эканоміка і г.д.

Да падставовых напрамкаў у даследаванні спартыўнай навукі неабходна аднесці наступныя: відовішча і спрыянне відовішчу ў спорце; музыка і рух; спорт і рэкрэацыя (адпачынак, правядзенне вольнага часу); спорт і здароўе; спорт і разнастайныя сацыяльныя групы; спорт і mass media; агрэсія і гвалт у спорце. Спіс гэтых асноўных кірункаў у даследаванні спартыўнай навукі можа быць працягнуты. Названыя прадметныя палі выступаюць проста ў якасці прыкладаў. Іншыя прапазіцыі, якія могуць брацца пад увагу, выглядаюць так: спорт і адміністраванне; спорт і навакольнае асяроддзе; спорт і працягласць жыцця і г.д. Яны не трапляюць у дадзены аналіз толькі з-за абмежаванняў па аб'ёме публікацыі.

Пазначаныя асноўныя напрамкі спартыўнай навукі маюць падставы галоўным чынам у інтэграцыі тэорыі і ведаў: ад палёў тэарэтычных да палёў спартыўна-спецыфічных. Такім чынам, інтэрдyscyплінарная і інтэгратыўная парадыгмы выкарыстоўваюцца ў сувязі з патрабаваннямі названых вышэй прадметных палёў. Спіс жа асноўных суб'ектных палёў можа і павінен быць працягнуты. Дзеля таго каб утрымацца на ўзроўні з пэўнымі сістэматычнымі крытэрыямі і лагічным падыходам, вышынёў абстракцыі, нельга пакідаць проста так у гэтым магчымым працэсе напрацоўкі ведаў пытанне дастасавання новых асноўных прадметных палёў.

Новыя асноўныя прадметныя палі паўстаюць ў адпаведнасці з працэсам пашырэння ўплыву спорту на грамадства. Таму трэба падкрэсліць, што такія з'явы, як відовішча, музыка, рэкрэацыя, здароўе, сродкі масавай інфармацыі, функцыянаванне адмысловых сацыяльных груп і г.д., знаходзяць сваё ўвасабленне ў значнай ступені толькі напрыканцы ХХ ст., калі ў чалавечай супольнасці ўсё больш і больш пачынаюць дамінаваць такія тэндэнцыі, як дэмакратызацыя, лібералізацыя, эмансипацыя і гуманізацыя. Зразумела, што спартыўная навука як адносна маладая галіна сацыяльных ведаў, якая раней у асноўным знаходзілася ў сістэме ведаў іншых навук, на сучасным этапе імк-

нецца да ўсё большай акрэсленасці: дакладнага вызначэння мэты і прадмета даследаванняў, выяўлення асноўных задач, распрацоўкі тэрміналагічнага апарату і інш.

Згодна з падыходам прафесара Х. Хаага можна вызначыцца з наступнымі найбольш важнымі накірункамі прадметных палёў у навуцы пра спорт адносна іх сувязі з сацыяльна-філасофскімі падставамі.

Табліца. – Асноўныя напрамкі прадметных палёў [2, р. 81]

Асноўныя прадметныя палі	Галоўная падстава	Адносіны да спецыфічнага спартыўнага поля	Адносіны да тэарэтычных палёў	Заўвагі
1. Відовішча і спрыянне відовішчу ў спорце	Відовішча	Тэорыя руху	Спартыўная медыцына і спартыўная псіхалогія	Відовішча як норма жыцця
2. Музыка і рух	Музыка		Спартыўная педагогіка і спартыўная псіхалогія	Новаствораны рух
3. Спорт і рэкрэацыя	Адпачынак (рэкрэацыя)	Гульнявая тэорыя	Спартыўная педагогіка і спартыўная сацыялогія	Бягучая непасрэдная тэматыка
4. Спорт і здароўе	Здароўе	Тэорыя трэнінгу	Спартыўная медыцына і спартыўная псіхалогія	Здароўе як важная сусветная праблема
5. Спорт і адмысловыя групы	Адмысловыя групы	Тэорыя руху	Спартыўная псіхалогія і спартыўная педагогіка	Цесныя сувязі з адаптацыйнай фізічнай адукацыяй
6. Спорт і mass media	Mass media	–	Спартыўная сацыялогія і спартыўная псіхалогія	Адносіны да камунікацыйнай навукі
7. Агрэсія і гвалт у спорце	Агрэсія і гвалт	–		Важная сацыяльная праблема

Паказаная мадэль становіцца лепш зразумелай, калі кожны яе элемент будзе сцісла прадстаўлены ў адпаведнасці з наступным планам:

- 1) спорт у перспектыве адносна прадметнага поля;
- 2) апісанне прадметнага поля;
- 3) прыклады для адпаведных абшараў;
- 4) дэфініцыя прадметнага поля, што маецца ў навуковай літаратуры.

Аналіз дадзенай мадэлі праводзіцца па вызначаных накірунках ў наступнай паслядоўнасці: спорт і відовішча; спорт і музыка; спорт і рэкрэацыя; спорт і здароўе.

Спорт як відовішча

Спорт – гэта адна з магчымасцей рэалізацыі відовішча, галоўным чынам маторыка-арыентаванай (разам з кагнітыўнымі і афектыўнымі элементамі), на падставе індывідуальна дыферэнцыяванага спрыяння відовішчу. Відовішча выглядае як інтэгральная частка спорту і ўдзелу ў спорце на ўсіх узроўнях яго рэалізацыі. Спорт, такім чынам, дае магчымасці развіваць упэўненасць у сабе і адчуваць самапавагу праз актуалізацыю адносін падчас выступлення. Такія адносіны ў аспекце пазітыўнага развіцця асобы могуць быць падтрыманы праз захапленне фізічнай дзейнасцю і спортам.

Відовішча як інтэгральная частка спорту ёсць, з аднаго боку, працэс, а з другога – прадукт спартыўнай актыўнасці. Відовішча можа быць вымерана і ацэнена. Далей, відовішча становіцца нарматыўным, а гэта азначае, што яно з’яўляецца аптымальным рашэннем задачы руху. Відовішча выступае як вельмі складаны феномен з-за сваіх разнастайных фактараў, што ствараюць пэўныя перадумовы. Такім чынам, відовішча паўстае як вельмі неаднароднае ў тэарэтычным плане спартыўнай навукі і таму ў некаторых выпадках не зусім зразумелае ў сваёй прыналежнасці да спорту.

З боку спартыўнай медыцыны відовішча падаецца як сіла, што можа вымярацца пры фіксацыі напругі за адзінку часу. Тут вельмі важнае значэнне маюць такія аспекты фізіялогіі, як сэрца, сістэма цыркуляцыі, дыханне, метабалізм, а таксама артапедыя (звязкі, сухажыллі, косці), якія адыгрываюць не менш значную ролю ў спартыўным саборніцтве. Калі ўзяць, да прыкладу, спартыўную біямеханіку, то відовішча часта можа быць вызначана проста ў фізічных адзінках вымярэння.

Больш складаная сітуацыя ў адносінах да спартыўнай псіхалогіі. Спартыўнае выступленне як відовішча залежыць ад генетычных кампанентаў (таленту) і ад спецыфікі навучальных працэсаў. Так, матарычныя навучальныя працэсы з’яўляюцца істотнымі для дасягнення доўгатэрміновай падтрымкі маторыкі паводзін. Вельмі важным аспектам сучаснага спорту падаецца таксама эротыка. У спорце заўсёды можна знайсці эратычнасць, таму што спорт – гэта непрадказальнасць рухаў, а пэўны рух заўсёды нараджае неардынарныя эмоцыі.

З пункту гледжання спартыўнай педагогікі спартыўнае выступленне з’яўляецца, галоўным чынам, рэлятывісцкім. Гэта абазначае, што выступленне ў спорце залежыць ад тых фактараў, якія адносяцца да індывіда: напрыклад, ступень складанасці задачы, індывідуальнае ўменне (здольнасць) выступлення і згода выступаць.

Сацыялогія спорту аналізуе спартыўнае выступленне як сутнасць, што ўспрымаецца перш за ўсё візуальна і залежыць ад наступных аспектаў: сацыякультурныя варункі; адносіны ў межах спартыўных груп; нормы ў грамадстве пры эвалюцыі спартыўнай дзейнасці.

З гістарычнага пункту гледжання відовішча заўсёды мае сувязі са спортам. Развіццё відовішча ў спорце час ад часу мелася на мэце і будзе такім далей. Аднак трэба заўважыць, што некаторыя дысцыпліны спорту (асабліва тыя, якія маюць дачыненне да сантыметраў, грамаў, секундаў) робяцца больш роўнымі ў абсалютным значэнні, і іх наступнае развіццё можа быць прадбачаным.

Што да філасофіі спорту, то з філасофска-антрапалагічнага пункту гледжання сістэма спартыўнага відовішча з’яўляецца часткай падставы паводзін як узору для чалавека. Чалавек, аднак, павінен сам свабодна вызначаць на конт выступлення ў спорце і разумець свае індывідуальныя магчымасці на саборніцтвах. Удзел у спорце сёння з’яўляецца часта рызыкаўным. Гэта адносіцца да атлетаў высокага класу ў прафесійным спорце, дзе рэалізацыя чалавечага патэнцыялу падаецца як абсалютная. Выступленне з адноснай перспектывай можа быць прааналізавана з філасофскага ці антрапалагічнага пунктаў гледжання.

Праз вызначэнне спартыўнага відовішча ў святле згаданых вышэй тэарэтычных палёў спартыўнай навукі становіцца зразумелым, як комплекснае і разнастайнае відовішча існуе ў спорце. Такім чынам, дыферэнцыянаванасць меркавання становіцца неабходнай, калі справа датычыцца менавіта спартыўнага відовішча.

Шэраг наступных поглядаў з’яўляецца прыкладам таго, што ўяўляюць сабой падставы ведаў асноўнага прадметнага поля (выступленне і відовішча), а таксама ўменне выступаць (удзельнічаць) у спорце. Паводле з Х. Мэхлінга [4, s. 230–251], тут можна выкарыстаць наступны падыход: аналіз паняцця «відовішча» («выступленне») у спорце; перадумовы для рэалізацыі выступлення ў спорце; падстава пабудовы чалавечага цела

як перадумова для выступлення; уменне выступаць; структура рэалізацыі відовішча; вынік выступлення (спартыўнае спаборніцтва).

Э. Хан і В. Баўман [3, s. 223–225] вызначаюць выступленне (спаборніцтва) у дачынненні да спорту наступным шляхам. Выступленне – гэта працэс і прадукт спартыўнай дзейнасці. Часта патрэбы вымагаюць ад індывіда тое, што завецца «выступленне-спектакль», альбо «выступленне-гульня». У асноўным выступленне з’яўляецца вынікам дзейнасці, працэдур і працэсу. У святле нарматыўнай інтэрпрэтацыі яно падаецца як паспяховае і аптымальнае вырашэнне задачы. У грамадскіх навуках залежнасць вынікаў выступлення базуецца на дадзеных уменнях і рэалізацыі працэсу вонкавага ўплыву і навучання. Па-за дэфініцыяй, што арыентавана на спорт, падаюцца наступныя інтэрпрэтацыі ўдзелу ў спорце: антрапалагічныя, культурныя, адукацыйныя, сацыялагічныя, эканамічныя і фізічныя.

Найменш даследаванымі ў спорце з’яўляюцца эратычныя аспекты яго функцыянавання. Калі на экране тэлевізара маладая загарэлая дзяўчына павольна аблізвае губы і замірае ў чаканні, а яе высокія пругкія грудзі, шчыльна абцянутыя тонкай матэрыяй, нярвова ўздымаюцца, то на самой справе гэта толькі эпізод спартыўнага спаборніцтва, які папярэднічае хуткаму старту. Сучасны спорт, які імкліва ператварыўся ў прыцягальнае відовішча, робіць шмат чаго, каб надаць спаборніцтвам імідж сексуальнасці. Варта больш уважліва прыглядзецца да спартыўнай формы, якую выкарыстоўваюць атлеты. Менавіта таму не выклікае аніякага здзіўлення рашэнне Міжнароднай федэрацыі валеябола, каб жанчыны ў абавязковым парадку прымянялі спецыяльныя купальнікі, якія шчыльна абцягваюць фігуру. Неаднойчы было праверана і падлічана, што спаборніцтвы па папулярных відах спорту прыцягваюць тэлеаўдыторыю ў сотні разоў большую, чым трансляцыі выступленняў сусветна вядомых спевакоў. Разам з тым заўважана: чым больш эратычны від спорту, тым большая ў яго аўдыторыя. Абсалютныя лідары ў спорце – фігурнае катанне і мастацкая гімнастыка, а таксама лёгкая атлетыка, плаванне. Прычыны павышанай цікавасці з боку мужчын можна ўбачыць у наступным: тут спаборнічаюць сімпатычныя дзяўчыны з рамантычна-паэтычнымі выразамі твару, іх выступленні часта адбываюцца пад музыку. Існуе нават цэлая тэорыя пра тое, што гімнастка на бярвяне з’яўляецца спартыўным адлюстраваннем стрыптызёршы на шасце. А ўвогуле мае яшчэ месца простае захапленне дзявочай вытанчанасцю і майстэрствам.

У апошні час усё большае захапленне з пункту гледжання эротыкі мае лёгкая атлетыка і біч-волей (пляжны валеябол). Зараз, асабліва калі спартыўная форма стала яшчэ больш адкрытай і вельмі абцягвае цела, адбыўся новы ўсплеск папулярнасці. Да гэтага трэба дадаць, што спаборніцтвы па лёгкай атлетыцы ці біч-волею самі па сабе ўзбуджаюць, нараджаюць цэлы шквал эмоцый сваёй непрадказальнасцю, натуральнасцю, нейкім першабытным дзікунствам. І эротыка тут толькі падаграе інтарэс: рэльефныя мышцы, імклівыя рухі, адкрытыя ногі, вільготныя майкі на целе... Жанчынам па традыцыі падабаюцца больш футбол і хакей. Але яны таксама ахвотна ходзяць на спаборніцтвы па плаванні і ватэрполе, дзе перад імі паўстаюць прыгажуні двухмятровага росту. Аднак у жанчын не карыстаюцца поспехам практычна ўсе віды барацьбы, якія, у сваю чаргу, знаходзяць водгук у прадстаўнікоў сэкс-меншасцяў. Натуральна, што такое становішча рэчаў прымушае спартоўцаў надаваць сабе адпаведны імідж. Напрыклад, да спаборніцтваў зараз неабходна рыхтавацца загадзя, каб атраццыйна выглядаць перад тэлекамерамі: робіцца манікюр-педыкюр, з дапамогай хіміі прыводзяцца ў належны выгляд валасы, падвяргаюцца галенню ногі і іншыя часткі цела, накладваецца спецыяльны ўстойлівы макіяж, прымаюцца араматычныя ванны. Такім чынам, прыгожая спартыўная форма, фізічна прыцягальная пабудова цела, увага гледачоў, адчуванне асабістай прывабнасці надзвычайна павышае эмацыйны тонус: хочацца не толькі прыгожа выглядаць, але і прыгожа перамагаць. Таму няма нічога дзіўнага ў тым, што на старонках часопіса

«Playboy» усё часцей з'яўляюцца спартсменкі. І яшчэ адзін вельмі важны момант. Эратычная прыцягальнасць спорту мае велізарны крэатыўны патэнцыял. З яе дапамогай можна адарваць моладзь ад алкаголю і наркатыкаў. Да таго ж спартыўныя сэкс-зоркі ўсё робяць «на жыва», «live», без так званай фанаграмы.

Увогуле, цела як аб'ект спартыўнай дзейнасці з'яўляецца важным матывацыйным аспектам на ўзроўні як прафесійнага, так і аматарскага спорту. Асабліва дакладна гэта праяўляецца ў бодыбілдынгу, джогінгу, сумо, фітнэсе і г.д. Увасабленне старажытнагрэчаскай ідэй гарманічнага развіцця чалавека ў нашы дні знайшло сваю рэалізацыю ў ідэалах чалавечай прыгажосці, і для таго, каб мець прыгожую фігуру, неабходна надаць ёй адпаведныя формы, што немагчыма без пэўнай фізічнай падрыхтоўкі. Менавіта адносіны да чалавечага цела сталі прычынай далучэння да спорту велізарнай колькасці дзяўчын і маладых жанчын, якія імкнуцца палепшыць альбо захаваць сваю прывабнасць. Дэманстрацыя прыгажосці чалавечага цела ў канцы XX – пачатку XXI ст. перажывае сапраўдны бум. Шматлікія конкурсы «Miss Europe», «Miss World» сталі імкліва дапаўняцца рэгіянальнымі і нацыянальнымі конкурсамі. З пункту гледжання спорту такія мерапрыемствы маюць практычна ўсе атрыбуты спаборніцтваў і ў той жа час вельмі блізкія да мастацтва. Варта дадаць, што да сістэмы міжнародных спаборніцтваў па фітнэсе, дзе шырока дэманструецца прыгажосць чалавечага цела (што, дарэчы, у даволі вялікім аб'ёме трансліруе тэлеканал «Eurosport»), можна далучыць чэмпіянат Украіны па стрыптызе 2003 года, які таксама быў паказаны па тэлебачанні. Удзельніцы гэтага першынства выступалі згодна з загадзя распрацаванай праграмай, прычым шмат якія ключавыя моманты з яе арганізацыйна нагадвалі тое, што звычайна назіраецца ў спаборніцтвах па мастацкай гімнастыцы ці фігурным катанні.

Музыка і рух

Спорт з'яўляецца адной з форм руху, дзе адносіны паміж музыкай і рухам могуць быць рэалізаваны на вельмі высокім узроўні. Адпаведна з метадамі выступлення ў спорце можна налічыць тры тыпы дысцыплін: а) віды спорту на падставе сантыметраў, грамаў і секунд; б) мастацкія віды спорту; і в) спартыўныя гульні. Зразумела, што сувязь музыкі і руху можа быць рэалізавана найлепш у групавых мастацкіх відах спорту, такіх як рытмічная калістэніка, вольныя практыкаванні ў гімнастыцы, фігурнае катанне, катанне на роліках, сінхроннае плаванне, лыжны балет і г.д. Уключэнне музыкі ў спартыўную дзейнасць задаваляе чаканні многіх людзей, што займаюцца спортам. Гэта такія формы, як аэробіка, танцы, спартыўны тэатр і калістэніка, што базуюцца на музыцы і становяцца ўсё больш і больш папулярнымі. Такім чынам, спорт і музыка не выключаюць адно другое, а, наадварот, маюць шмат агульных рысаў.

Калі музыка і рух датасоўваюцца адно да другога, то абодва гэтыя аспекты ўзаемадзейнічаюць. Гэта можа быць рэалізавана двума наступнымі шляхамі:

1) музыка з'яўляецца базай, і яна спрабуе адпавядаць руху; затым рухавыя паводзіны ахопліваюць інтэрпрэтацыю музыкі праз свае адэкватныя формы;

2) пэўныя рухавыя формы з'яўляюцца практыкаваннямі, і яны ствараюцца для адпаведнай музыкі, каб яна потым акампанавала гэтым рухам.

У абодвух выпадках музычнае гучанне адпавядае руху паводзін. Сучасная генерацыя людзей лічыць камбінацыю музыкі і рухаў вельмі важнай. Адбываецца так, што музыка займае ўсё большую і большую частку навучальнага працэсу ў сферы фізічнай дзейнасці.

З адукацыйнага пункту гледжання музыка і рух уяўляюцца як цэнтральныя аспекты адукацыі, што накіраваны далей да культуры. Можна вызначыць наступныя элементы, якія паўстаюць як прыклады асновы ведаў галоўнага прадметнага поля спартыўнай навукі ў накірунку да музыкі і руху. Напрыклад, П. Роціг [6, s. 252–261] аналізуе гэ-

тыя ўзаемасувязі так: музыка і школьны спорт; музыка і спорт па-за школай; музыка і трэнінг у спорце; музыка і рух у адмысловай адукацыйнай сістэме; музыка і рух у тэрапіі; музыка і рух у рэабілітацыі.

Каб лепш зразумець суадносіны музыкі і руху, трэба ўзяць пад увагу два галоўныя тэрміны: «рытм» і «рытміка», – якія інтэрпрэтуюцца ў [5, s. 302–303]. Рытм з’яўляецца дынамічна згрупаваным, структурызаваным, з падкрэсленым ударэннем у частцы працэсу, які дэтэрмінаваны патрэбай і (альбо) індывідуальна выбранай часовай схемай. Чысціня рытму рэалізуецца паўтарэннем роўных альбо падобных партый. Партыі рухавага працэсу, які можа быць складзены з рытмічных комплексаў, з’яўляюцца матарычным спрытам, што можа быць прызнана (адобрана) і адзначана (адрознена) адно ад другога значэннямі лічбы, прасторы, часу, энэргіі ва ўсіх іх кампанентах. Групавы рытм з’яўляецца рытмічным парадкам, прынятым некалькімі індывідамі адначасова ў аднолькавых альбо падобных рухавых формах. У спартыўнай навуцы ранг разумення рытму вядзе ад метафізічнай да біямеханічнай інтэрпрэтацыі. Вельмі часта рытм руху падаецца ў сувязі з эстэтычнымі, эканамічнымі ці гарманічнымі якасцямі. Такім чынам, рытм сімвалізуе натуральныя, арганічныя, арыгінальныя, прыгожыя, дакладныя і інш. формы руху. Рытміка падаецца як музычная адукацыя. Рытміка спрабуе выкарыстаць у рытмічных задачах узаемныя суадносіны руху, музыкі і мовы дзеля камунікацыйных і крэатыўных працэсаў на шляху да свядомасці. Дасягнуць мэтай рытмікі можна праз рацыянальныя паводзіны, накіраваныя на аб’ект і сітуацыю з выкарыстаннем пачуццёвых якасцей, такіх як слых, зрок і чуласць.

Спорт і рэкрэацыя

Спорт дае магчымасць задавалення праблемы вольнага часу. Паходжанне слова «спорт» (ад лац. *disportare* да англ. *to disport* – «узяць адпачынак», «мець забаву», «узнавіць сілы») паказвае на перспектывы вольнага часу, пра які можна дыскутаваць ад пачатку індустрыялізацыі ў Англіі XIX ст. Крок за крокам спорт стаў важным фактарам сацыяльнага жыцця. Сёння спорт у сувязі з рэкрэацыяй і вольным часам паўстае ўсё больш і больш звычайнай справай для ўсяго грамадства.

Рэкрэацыя, альбо вольны час у спорце, з’яўляецца формай фізічнай актыўнасці на волі ў часовай перспектыве. Спорт як нельга лепш падыходзіць сюды (спорт пасля працы на ўікенды і дні вольныя ад работы, на вакацыях, падчас перыяду беспрацоўя). Важнасць рэкрэацыйнага спорту, спорту ў вольны час пастаянна ўзрастае разам са скарачэннем працоўнага тыдня. Такім чынам, гэтая форма спорту не можа выглядаць больш значнай толькі пад крытэрыямі рэлаксацыі і ўзнаўлення працоўнай сілы. Да пэўнай ступені гэта мае сваю асаблівую каштоўнасць у якасці ўкладу ў задавальненне жыццём. Гэта характарызуецца такімі аспектамі, як самастойная актыўнасць, крэатыўнасць, супрацоўніцтва і камунікацыя. Спорт і вольны час часта рэалізуюцца ў гетэрагенных групах з улікам узросту, полу і адпаведнай фізічнай падрыхтаванасці. Шмат якія арганізацыі прапануюць наступную сістэму ўключэння ў фізічную дзейнасць: спартыўныя клубы, супольнасці, таварыствы, прыватныя кампаніі. Вольны час і спорт прызнаны як адказныя за палітыку ў сферы адукацыі і здароўя. Тым не менш ідзе даволі цяжкая барацьба за адэкватную фінансавую падтрымку. У межах школьнага спорту адна з галоўных мэт заключаецца ў адукацыі і матывацыі дзяцей на рэалізацыю ў сферы спорту для выкарыстання дасугу. Такі падыход мае рацыю з прычыны стомленасці дзяцей школай, а ў пазашкольным жыцці, асабліва пасля заканчэння вучобы, неабходным з’яўляецца замацаванне арыентаванасці на актыўны адпачынак.

Некалькі наступных прыкладаў акрэсліваюць веды ў галоўным прадметным полі «спорт і рэкрэацыя». Гэта мэтавыя групы і ўдзельнікі; сацыякультурныя дэтэрмінанты; мэты і задачы; змест; метады, якія выкарыстоўваюцца; рэкрэацыйныя віды спорту ў іх

навучальным значэнні. Дж. Дзекерт [1, s. 139–140] вызначае «вольны час у спорце» наступным чынам: пад крытэрыем дасугу ў спорце абазначаюцца заняткі спортам пасля працы ў час, што выкарыстоўваецца штодзённа як неабходны (як для сну, даезду да працы, на абед, на гігіенічныя працэдуры). Можна сцвярджаць, што спорт рэалізуецца тады, калі працоўная энэргія рэпрадукуецца. Важнасць спорту адносна актыўнай рэкрэацыі штодня – неабходная справа, якая залежыць ад скарачэння працоўнага часу і ад павелічэння магчымасцей для ўдзелу ў фізічнай дзейнасці ў выглядзе гульні.

Адпачынак праз спорт з’яўляецца адасобленай формай спорту, калі зыходзіць з мэтай, форм, перадумоў, рэалізацыі вынікаў і кошту ў гэтай сферы. Такое размежаванне адпавядае ягонаю структураю. Рэкрэацыя, кампенсацыя і рэпрадукцыя чалавечых жыццёвых сіл тэарэтычна маюць права на рэалізацыю ў дачыненні да рэлаксацыі праз спорт. Яны захоўваюць, аберагаюць і кантралююць правы чалавека як індывіда на рух, гульню, радасць, зносіны і магчымасць самарэалізацыі падчас правядзення дасугу ў спорце. Тут гамагенічныя групы падзяляюцца ў адпаведнасці з узростам, полам і ўзроўнем фізічнай падрыхтаванасці. Яны маюць магчымасці пры выкарыстанні практыкаванняў, гульні і спаборніцтваў крыху змяняць правілы. Свабодныя метады, дэмакратычныя рашэнні і самаарганізацыя павялічваюць асабістую актыўнасць і творчасць індывідаў. Грамадскае ўзаемадзеянне, камунікацыя, салідарнасць, партнёрства і супрацоўніцтва робяць жыццё чалавека багацейшым. Спартыўнае абсталяванне і інвентар для правядзення дасугу арыентаваны на патрэбы карыстальнікаў. Яны з’яўляюцца лёгкімі ў эксплуатацыі, маюць шматнакіраванае прызначэнне і характарызуюцца сваёасаблівым «заклікам» да спаборніцтваў, альбо, другімі словамі, запрашаюць, вабяць і ўзбуджаюць, а таксама дазваляюць рабіць спробы, рызыкаваць, эксперыментавать, вынаходзіць і займацца творчасцю.

Заклученне

XX стагоддзе ў цэлым мела для спорта выключнае значэнне. Калі прасачыць дынаміку ўзнікнення, станаўлення, развіцця, функцыянавання і распаўсюджвання спорту, то можна вызначыць некалькі падставовых этапаў яго нага ўзвышэння. Яны ў значнай ступені звязваюцца з адпаведнымі перыядамі сацыяльна-эканамічнага развіцця тагачаснага грамадства і яскрава дэманструюць патрэбы шырокіх колаў публічнасці да новага феномену. Пачатак мінулага веку характарызаваўся пераважна арганізацыйнымі намаганнямі розных грамадскіх дзеячоў у справе стварэння мясцовых, рэгіянальных, нацыянальных і міжнародных аб’яднанняў у галіне спорту. Найважнейшым вынікам тут можа лічыцца ўзнікненне Міжнароднага Алімпійскага камітэту, які да гэта часу з’яўляецца самай буйной і ўплывовай няўрадавай арганізацыяй на свеце. Спорт дзякуючы імклівай дынаміцы свайго развіцця вельмі хутка стаў аб’ектам зацікаўленасці вялікай колькасці людзей і на якасна новым узроўні свайго функцыянавання вызначыўся як паказальнік рэалізацыі магчымасцей чалавечага арганізма, а знакаміты алімпійскі дэвіз «*Altius. Fortius. Citius*» найлепш адпавядаў сфармаваным на той час сацыяльным рэаліям. Больш за тое, спорт пачынае набываць прафесійны статус, узнікае адпаведная інфраструктура, і сам ён ператвараецца ў вялікі бізнэс. У сувязі з гэтым адбываюцца сутнасныя змяненні самой дактрыны спорту: падыход да спартыўнага спаборніцтва ўвасабляецца ў паняцці «перамога за ўсялякі кошт», сама перамога падаецца ўжо не толькі як мэта кожнага спаборніцтва, а як адзіная мэта, да якой неабходна імкнуцца без разбору ў сродках. У канцы XX ст. спорт дэманструе ўяўна бачныя прыкметы культурнага і маральнага крызісу, што па вялікім рахунку павінна было б стаць прадметам навуковых даследаванняў і дыскусіяў, але, на жаль, гэтага не адбылося ў той ступені важнасці, што патрабуе дадзенага праблематыка.

СПІС ВЫКАРЫСТАНАЙ ЛІТАРАТУРЫ

1. Dieckert, J. Freizeitsport / J. Dieckert // Sportwissenschaftliches Lexikon / P. Röthig (red.). – Schorndorf : Hofmann, 1983. – S. 139–140.
2. Haag, H. Theoretical Foundation of Sport Science as a Scientific Discipline. Contribution to a Philosophy (Meta-Theory) of Sport Science / H. Haag. – Schorndorf : Hofmann, 1994. – 167 p.
3. Hahn, E. Leistung / E. Hahn, W. Baumann // Sportwissenschaftliches Lexikon / P. Röthig (red.). – Schorndorf : Hofmann, 1983. – S. 223–225.
4. Mechling, H. Leistung und Leistungsfähigkeit im Sport / H. Mechling // Theorie- und Themenfelder der Sportwissenschaft / H. Haag, B. G. Strauß, S. Heinze (red.). – Schorndorf : Hofmann, 1989. – S. 230–251.
5. Röthig, P. Rhythmik/Rhythmus / P. Röthig // Sportwissenschaftliches Lexikon / P. Röthig (red.). – Schorndorf : Hofmann, 1983. – S. 302–303.
6. Röthig, P. Musik und Bewegung / P. Röthig // Theorie- und Themenfelder der Sportwissenschaft / H. Haag, B. G. Strauß, S. Heinze (red.). – Schorndorf : Hofmann, 1989. – S. 252–261.

Рукапіс паступіў у рэдакцыю 15.09.2016

Lukievic U.P. Updating of the Social Philosophical Research in Sport Science in the 20th Century

Emergence, formation, development, functioning and distribution of model of modern sport are inseparably linked with those processes which happened during the XX century. At this particular time there were cardinal high-quality changes which affected the destiny of this public phenomenon. Sport has overcome a rapid way from a modest spending of free time, perception of it by wide social circles as a waste of human life energy to the heights of professional activity. The author of the article concentrates attention on a number of social and philosophical aspects of formation of fundamental research fields of sport in the system of scientific knowledge which arose in the last century. This situation can be described as follows: when the society is a new quality that evokes universal interest, it must be scientifically meaningful. This approach allows carrying out the analysis of sport as sociocultural phenomenon from the point of view of nonclassical philosophy.